

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПАРИТЕТНОСТІ: ПАРАДИГМА ДІАЛОГІЧНОСТІ

ЧЕБАН О. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна*

Філософське осмислення питань, пов'язаних із життєдіяльністю системи національної освіти, набуває особливої гостроти у зв'язку з кризовими явищами у цій сфері. Специфіка філософської рефлексії стосовно освіти полягає в тому, що філософія перш за все покликана відповідати на кардинальні питання, пов'язані з відношенням людини до світу, її шляхом «входження» в нього, тобто задавати світоглядний проект на проблематику». [1, с. 47]. В будь-якому разі освіта у ХХІ столітті - це виключно важливий, культурно зорієнтований та інтелектуальний соціальний інститут, завдяки якому людство отримує можливість забезпечувати процеси зберігання, накопичення і передачі набутків матеріальної і духовної культури від одного покоління до іншого.

Закономірно, що сьогодні оновлена якість сучасного постіндустріального суспільства та орієнтація на глобальний світовий порядок вимагає нового шляху організації освітньої діяльності - надання їй високої суб'єктивності, паритетності, діалогічності, взаємної відповідальності.

При цьому поява нових філософських ідей в освітянському просторі пояснюється не лише внутрішніми проблемами освіти, скільки змінами культурного нашарування соціуму, його інтелектуального стану, нових вимог і орієнтирів в соціальних формаціях. Разом із соціально-економічними завданнями ресурсного посилення ЗВО, досить актуальними залишаються управлінські та суто психо-дидактичні завдання, які зосереджені на навколо інваріативно-змістовної паритетності: це і формування навчального плану самими здобувачами освіти у відповідності їх індивідуальними потребами та запитами, і дисципліни вільного вибору і спецкурси, і ціннісно-змістова ритмічність у взаємозв'язку всіх учасників базових елементів освітнього процесу, і психосоціальна рівність правил і умов їх актуальної спільної діяльності і внутрішнє сприйняття кожним із учасників паритетності міжособистісних відносин як норми повсякденного життя.

Окрім предметного визначення філософії освіти, що зосереджується на обґрунтуванні фундаментальних основ функціонування, розвитку і самоорганізації науково-освітянської сфери, особливістю філософської рефлексії цього складного об'єкта пізнання є інтелектуальне розуміння освіти як соціокультурного явища у всіх його ціннісних, мета системних, теоретичних, методологічних, прикладних і суто емпіричних і дослідних аспектах буття. Загалом, філософія освіти – це «сфера філософського знання, яка вивчає методологічні основи функціонування і розвитку освіти як цілісної системи. Вона є міждисциплінарною та інтеграційною сферою знань, яка акумулюється досягненням і стимулюється проблематикою різних наук, наприклад, таких, як психологія, педагогіка, етика, естетика, культурологія, соціологія, виступає формою концептуалізації освіти, що перетворюється в об'єкт філософського аналізу, що охоплює його онтологічні, епістеміологічні, антропологічні, аксіоматичні і праксеологічні аспекти [4, с.154].

Звичайно, що виникнення філософії освіти як окремої науково-синтетичної дисципліни зумовлене кризою національних систем освіти різних країн наприкінці ХХ століття, які, хоч і мали певні ментальні та соціокультурні відмінності, все ж у своїй основі мали головне джерело - парадигмальні невідповідності стану освіти новим цивілізаційним

реаліям постіндустріальної епохи. Мова йде про панівну, домінуючу традиційну науково-технічну, епістеміологічну парадигму освіти, яка суперечить самому ковітальному змісту глобалізаційно-інформаційного суспільства. І це все більше усвідомлюється як зарубіжними вченими, так і вітчизняними.

Наприклад, в ряді публікацій знаходимо наступний тезис: «Без засвоєння більш широкого змісту завдань освіти, епістеміологічних основ навчання, етичних і соціальних вимірів освітньої практики ми залишимося з простою технічною практикою освіти, що немає реального значення».

Філософська концепція сучасної освіти і виховання вперше була чітко визначена на XX Всесвітньому філософському конгресі (1998, Бостон) «Paidea: філософія, що навчає гуманності» [4, с. 289]. Цю наукову сферу вчені поступово переводять із філософського обґрунтування напрямків практики освіти у простір міждисциплінарних досліджень, що здійснюються на системних основах і, орієнтуючись на новостворену парадигму, в самостійну галузь знань – філософію освіти. В першу чергу цей термін пов'язують з методологічною орієнтацією на досягнення філософської системності, що охоплює наступні етапи: 1) визначення світоглядно-методологічних основ міждисциплінарних педагогічних теорій і практик; 2) аргументація загальнофілософської позиції стосовно законів, тенденцій і перспектив розвитку освіти як особливої галузі наукового знання і педагогічної теорії [6, с. 185].

Класична (або традиційна) парадигма освіти, як відомо, формувалась під впливом певних філософських і педагогічних ідей, які були сформовані у кінці XVIII- на початку XIX століття Я. А. Коменським, І.Г. Песталоцці, І. Гербартом, А. Дістервегом, Дж. Дьюї та іншими мислителями [3, с.42]. Наприкінці XIX століття І.Г. Гердер, А. Гумбольд, Г.В.Ф. Гегель створили нову філософську концепцію освіти, що орієнтується на самопізнання, самоформування особистості, визнання її права на освіту [5, с. 127]. Упродовж XX століття ця парадигма збагачувалась новими ідеями, зокрема зусиллями К.Д. Ушинського, М.П. Драгоманова, А.С. Макаренка. Але на сьогоднішній день вона практично вичерпала себе і не відповідає вимогам сучасного глобального інформаційного соціуму. Стан класичної парадигми все більше визначається як кризовий за деякими ознаками: по-перше, тому що вона не є, на думку представників Римського клубу, «освітою, що підтримує», а переважно зорієнтована на репродуктивно - «бездіяльне, апрактичне» знання; по-друге, по суті сам процес освіти зводиться до отримання знань, вмінь, навиків шляхом поступового накопичення матеріалу, до шаблонного, стереотипного його використання у різних видах діяльності; по-третє, технократичний характер такої освіти, хоча і стимулює інтелектуальний розвиток молодого покоління, все ж недостатньо сприяє його психосоціальної зрілості і морально-духовній досконалості.

Своєрідним спільним знаменником трансформації національних систем освіти, від традиційних парадигмальних координат їх функціонування до інноваційних є їх перехід в режим максимально відкритої, змістовно насиченої і комунікативно інтенсивної діалогічності. Загалом, сьогодні справедливо йде мова про доленосне значення у розвитку людських груп і спільнот культури діалогічності, культури живого діалогу як найбільш визначального інтегрального показника толерантності, гуманності, мудрості.

Одночасно, діалог, як принцип філософування і спосіб життя, стимулює і здебільшого досягає суттєвого обмеження індивідуального і колективного егоїзму, стимулює розвиток кращого людського потенціалу в щоденній діяльності кожного суспільного індивіда.

Обґрунтована у сфері гуманітарного пізнання більше століття тому парадигма діалогічності лише сьогодні стає визначальною рисою наукового мислення і масової свідомості, та вселяє надію на розв'язання складних, в першу чергу соціально-економічних і екологічних проблем людства. Таким чином, філософія діалогу є знаковим етапом у

формуванні нової світоглядної парадигми і має значний вплив на розвиток сучасних комунікативних установок на відміну від монологів - теорій колишньої раціональної філософії парадигми. Іншими словами, повноцінні діалогічні взаємостосунки – єдина форма відношення до особистості, що зберігає її волю і недосконалість, стверджуючи відповідальність за вчинок по відношенню до Іншого. Наприклад, в міжсуб'єктивній діалогічності, що заснована на відкритості, паритетності і злагоді, відбувається становлення людини як особистості і як індивідуальності. І, більше того, безкінечна діалогічність визначає справжню людську спільноту, оскільки учасниками таких взаємостосунків створюється спільна мова, що надає можливість досягти злагоди а не підкоряти Іншого чи інших власним інтересам.

Не є винятком у цьому відношенні і діяльність пов'язана із організацією навчання та виховання. Навчальний, а особливо освітянський діалог - це така форма ділового спілкування, що процесуально виникає на певному методологічному або науково-дисциплінарному матеріалі, ситуаційно стимулює розвиток пошукової пізнавальної і перетворюючої активності завдяки систематичній постановці проблем, завдань і питань, що сприяють емоційній і особистісній відкритості співрозмовників, їх психологічній налаштованості на довіру і правдивість у намірах і висловлюваннях і в результаті забезпечують отримання нових знань, привласнення соціальних норм, обробіток до цього моменту непосильних вмінь і навичок, нарощування ціннісно-змістовного потенціалу тих, хто вчить і навчається.

Основними функціями освітянського діалогу є: передача інформації, соціального досвіду і культурного спадку людства і конкретного оточуючого середовища; регулювання міжособистісних стосунків, виникнення взаєморозуміння як результат діалогічної комунікації; забезпечення саморегуляції і саморозвиток особистості на підставі «діалогу із самим собою», прискорення психосоціального розвитку особистості здобувача освіти і нарощування його інтелектуального потенціалу, сприяти його само актуалізації; формування професійного мислення і ціленаправленого розвитку креативності майбутніх спеціалістів.

Перелік використаних джерел:

1. Озадовська Л.В. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні: монографія. Київ: ПАРАПЛАН, 2007, 164 с.
2. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дніпропетровськ, Промінь, 1998, 132с.
3. Сингаївська А.М. Філософія освіти та її концептуалізація у століття освіти. Гуманітарний часопис, 2007. №4. С. 87-95.
4. Суліма Є.М. Сучасна глобалістика: політика, освіта і культура. Київ: МП «Леся», 2012, 632с.
5. Університет у національній інноваційній системі: Н.Л. Мишко, М.В. Поляков, Є.М. Суліма. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2012, 434с.